

บทแนะนำหนังสือ

พุทธเศรษฐศาสตร์: วิชาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับ เศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ*

โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิรุณศิริ ใจมา
คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

บทคัดย่อ

หนังสือเล่มนี้เป็นผลงานวิจัยที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โดยมีเนื้อหาทั้งหมด 771 หน้า และแบ่งเนื้อหาออกเป็น 16 บท หนังสือเล่มนี้นับว่าเป็นหนังสือเล่มแรกที่ถูกเบิกวิชาพุทธเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทยอย่างเป็นทางการ โดยเริ่มจากการวิเคราะห์รากเหง้าของแนวคิดวิชาเศรษฐศาสตร์กระแสหลักตั้งแต่ยุคกรีก โรมัน และยุโรปสมัยกลาง และวิเคราะห์แนวคิดวิชาเศรษฐศาสตร์ต่อมาจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 20 ซึ่งทำให้เห็นถึงจุดอ่อนของวิชาเศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่มีสมมติฐานที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงของความเป็นมนุษย์ โดยเน้นเรื่องความมั่งคั่งของทรัพย์สิน เงินทอง และความต้องการ (wants) จึงทำให้วิชาเศรษฐศาสตร์ไม่ค่อยสามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมได้ดีนัก

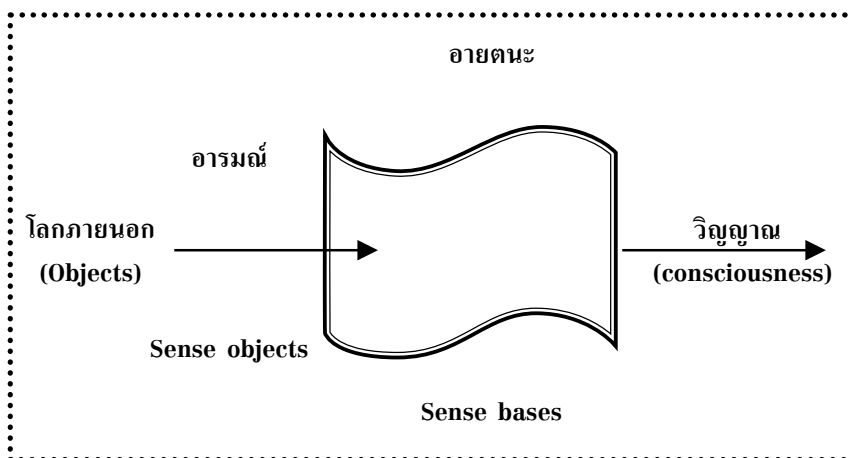
นอกจากนี้ในหนังสือยังอธิบายถึงเศรษฐศาสตร์มนุษยนิยม ซึ่งมีแนวคิดของมนุษยวิทยาและจิตวิทยามาร่วมอธิบาย จึงเปลี่ยนจุดเน้นอยู่ที่คุณค่าที่จำเป็นต่อชีวิตของมนุษย์และคุณภาพชีวิต เพื่อส่งเสริมให้มนุษย์มีวิวัฒนาการไปสู่การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ จากลักษณะจุดเน้นดังกล่าวจะใกล้เคียงกับพุทธเศรษฐศาสตร์ซึ่งเน้นการศึกษาเหตุผลเงื่อนไข และสภาพแวดล้อมที่จะช่วยส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนามนุษย์และสังคม

* อภิชาติ พันธเสน. พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิชาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2545.

พุทธเศรษฐศาสตร์นับว่าเป็นวิชาเศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่ช่วยเติมเต็มในส่วนของการเข้าถึงความเป็นมนุษย์ได้ดีขึ้น และใช้แนวคิดจากพุทธศาสนามาร่วมอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์

หนังสือเล่มนี้การอธิบายความรู้ทางด้านพระธรรมคำสอนของพุทธศาสนาไว้อย่างเป็นระบบและชัดเจน โดยอาศัยการนำเสนอในรูปแบบของแผนภูมิและตาราง จึงทำให้เข้าใจง่าย เช่น 1) แผนภูมิที่ 2 (หน้า 338 – 339) แสดงความสัมพันธ์ของอนิจจังกับทุกข์และสุข โดยอธิบายให้เห็นความเชื่อมโยงของอนิจจัง ทุกข์ และอนัตตา ไว้อย่างเป็นเหตุเป็นผลง่าย ๆ และ 2) แผนภูมิที่ 3 (หน้า 358) แสดงการทำงานของขันธที่แสดงไว้ในพุทธธรรม ซึ่งเริ่มตั้งแต่โลกภายนอกมาซึ่งอารมณ์เข้ามากระทบขันธ และนำมาซึ่งวิญญาณ เวทนา สัญญาและสังขาร

นอกจากนี้การอธิบายคำสอนของพุทธศาสนาบางเรื่องยังมีการวงเล็บภาษาอังกฤษ ซึ่งทำให้เข้าใจง่ายขึ้นสำหรับผู้อ่านที่ไม่ค่อยสัมผัสศัพท์พุทธศาสนา ตัวอย่างเช่น แผนภาพในหน้า 354 ที่แสดงถึงกลไกการทำงานของขันธ 5 โดยมีการวงเล็บภาษาอังกฤษไว้ ได้แก่

การประยุกต์แนวคิดทางด้านเศรษฐศาสตร์กระแสหลักเข้ากับหลักของพุทธศาสนานับว่าเป็นความท้าทายทางวิชาการเป็นอย่างมาก ผู้เขียนสามารถแสดงถึงความรู้ความสามารถของทั้งสองศาสตร์ได้เป็นอย่างดี

หนังสือเล่มนี้เริ่มจากการให้ความหมายของคำว่า “พุทธเศรษฐศาสตร์” โดยแยกอธิบายความหมายของคำว่า พุทธ และเศรษฐศาสตร์ก่อน จากนั้นจึงได้ประมวลความหมายเข้าด้วยกันซึ่งได้ความหมายว่า “วิชาพุทธเศรษฐศาสตร์ เป็นวิชาที่ว่าด้วยการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่จะทำให้ปัจเจกบุคคลและสังคมบรรลุซึ่ง *ศานติสุข* จากการมีชีวิตอยู่ในโลกของวัตถุ ภายใต้เงื่อนไขของการมีทรัพยากรที่จำกัด” ซึ่งผู้เขียนชี้ให้เห็นว่าวิชาพุทธเศรษฐศาสตร์เน้นที่ปัจเจกชนและสังคมมีความ *ศานติสุข* ซึ่งแตกต่างจากวิชาเศรษฐศาสตร์ที่เน้นว่าปัจเจกบุคคลได้รับความพึงพอใจสูงสุดและสวัสดิการสังคมสูงสุด

ประเด็นที่น่าสนใจที่ผู้เขียนหยิบยกมาคือ คำว่า “พุทธ” หมายถึง เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานทางปัญญา *ด้วยตนเอง* หรือมี *ปัญญา* เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้เข้าถึงสัจธรรมดังกล่าว จากความหมายของคำว่าพุทธข้างต้นผู้เขียนจึงประมวลความหมายของพุทธเศรษฐศาสตร์ว่าเป็นวิชาเศรษฐศาสตร์ที่ผู้ศึกษาสามารถเข้าถึงสัจธรรมของวิชา *ด้วยตัวของผู้ที่ศึกษาเอง* ผู้เขียนอธิบายว่า ผู้ที่จะเข้าถึงจะต้องมีหรือเคยผ่านประสบการณ์ (การฝึกฝนและการปฏิบัติ) มาก่อน ซึ่งไม่ใช่เข้าถึงโดยอาศัยความเข้าใจ (เพียงอย่างเดียว) เพราะความเข้าใจอาจจะเป็นผลจากการใช้ระบบวิธีคิด/วิธีนิรนัย/การลดทอนตรรกะ (logical deduction) ผู้เขียนสรุปว่าการเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานทางปัญญา ไม่ใช่เป็นเรื่องของการเข้าใจตามปกติ แต่เป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์จริง และผู้เขียนได้อธิบายต่อว่า “จุดนี้เป็นความยากที่จะทำให้ทุกคนหรือคนส่วนใหญ่หรือแม้แต่คนเป็นจำนวนมาก สามารถเข้าใจสาระของคำสอนในพุทธธรรมได้ ถ้าหากบุคคลเหล่านั้นไม่เคยผ่านประสบการณ์มาด้วยตนเอง เพราะไม่ใช่การเข้าใจตามปกติในความหมายที่สามารถเข้าใจโดยทั่วไป” (หน้า 5) การสรุปของผู้เขียนในลักษณะดังกล่าวอาจทำให้พวกเราต้องกลับมาทบทวนกันใหม่

ผู้เขียนวิเคราะห์ว่าวิชาเศรษฐศาสตร์ที่พัฒนามาจากอารยธรรมตะวันตกหรือวิชาเศรษฐศาสตร์กระแสหลักมีความเข้าใจมนุษย์ที่ไม่สอดคล้องกับธรรมชาติที่เป็นจริงของมนุษย์ ซึ่งเป็นความบกพร่องหลักที่เป็นสาเหตุให้วิชาเศรษฐศาสตร์กระแสหลักเป็นศาสตร์ที่ไม่สามารถนำไปอธิบายหรือปรับใช้ได้อย่างแท้จริง ดังนั้นผู้เขียนจึงศึกษาประวัติความเป็นมาของวิชาเศรษฐศาสตร์ที่พัฒนามาจากตะวันออกอย่างเป็นระบบในบทที่ 3 - 8

ผู้เขียนได้เริ่มอธิบายแนวคิดเศรษฐศาสตร์จากยุคกรีก ตั้งแต่ของเฮลเลียด มาจนถึงอริสโตเติล ต่อมาได้สรุปรวบยอดวิวัฒนาการความคิดเศรษฐศาสตร์ของยุคโรมัน และยุโรปสมัยกลาง ซึ่งผู้เขียนอธิบายว่าในยุคกลางและยุคฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมนี้เป็นยุคของการเปลี่ยนแปลงที่เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อทางความคิดเศรษฐศาสตร์ระหว่างจริยธรรมที่มี

อยู่เดิมในคริสต์ศาสนาที่เน้นความหมายของราชาที่เป็นธรรม กับประเพณีที่เห็นว่าการเก็บดอกเบียจากเงินกู้เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ควบคู่ไปกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่เกิดจากลัทธิพาณิชย์นิยม ซึ่งมีผลทำให้ความปรารถนาในความมั่งคั่ง มีอิทธิพลเหนือจริยธรรมคริสต์ศาสนาแบบดั้งเดิม

หลังจากนั้นผู้เขียนอธิบายถึงความเสื่อมโทรมของศาสนจักรว่าเกิดจาก 2 ปัจจัยหลักคือ 1) คริสตจักรมีอำนาจมากเกินไปและเริ่มเน้นการสร้างความมั่งคั่งให้กับคริสตจักรแต่ให้ความสนใจปัญหาด้านสวัสดิการลดลงและ 2) การค้นพบทางวิทยาศาสตร์ที่ขัดแย้งกับคำสอนในคริสต์ศาสนา จากสองปัจจัยดังกล่าวจึงนำไปสู่การปฏิรูปศาสนาและการปฏิรูปดังกล่าวมีผลทำให้เปิดทางให้ลัทธิทุนนิยมพัฒนาไปสู่ยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม ซึ่งทำให้เกิดการพัฒนาความคิดทางวิทยาศาสตร์ก้าวหน้าต่อไปจากเดิมอีก และมีนักคิดที่สำคัญคือนักคณิตศาสตร์ชื่อ เรเน เดส์คาร์ตส์ และนักฟิสิกส์กลศาสตร์ชื่อ ไอแซค นิวตัน ผู้เขียนอธิบายถึงเศรษฐกิจศาสตร์ตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ซึ่งเป็นความคิดเศรษฐกิจศาสตร์ที่ได้รับอิทธิพลจากความคิดของนิวตัน โดยได้อธิบายถึงแนวคิดของนักคิดสำคัญในยุคทันสมัยดังนี้ คือ จอห์น เมย์นาร์ด เคนส์ พอล แซมมวลสันและมิลตัน ฟรีดแมน หลังจากนั้นผู้เขียนได้อธิบายถึงเศรษฐกิจศาสตร์มนุษยนิยม ซึ่งเป็นเศรษฐกิจศาสตร์กระแสทางเลือกหนึ่งที่มีความใกล้เคียงกับพุทธเศรษฐกิจศาสตร์ โดยทั้งสองศาสตร์นี้มีจุดร่วมที่สำคัญคือการจับประเด็นความจำเป็นของมนุษย์แทนที่จะเน้นความปรารถนา ความต้องการหรือตัณหาเป็นหลัก

ผู้เขียนอธิบายถึงการทำความเข้าใจมนุษย์แบบพุทธ ซึ่งพิจารณามนุษย์อย่างเป็นระบบโดยใช้แนวความคิดจากพุทธธรรมเป็นหลัก โดยได้นำพุทธธรรมมาประยุกต์เข้ากับทฤษฎีเศรษฐกิจศาสตร์ได้ทั้งหมด 7 ทฤษฎี โดยแบ่งออกเป็นทฤษฎีพุทธศาสตร์ 4 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีการผลิต ทฤษฎีการบริโภค ทฤษฎีอรรถ (ประโยชน์) และทฤษฎีการกระจายผลผลิต และทฤษฎีที่ประยุกต์พุทธเศรษฐกิจศาสตร์ 3 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีที่ว่าด้วยการใช้เวลา ทฤษฎีที่ว่าด้วยการประหยัด และทฤษฎีที่อธิบายว่าการทำงานคือการปฏิบัติธรรม

ในส่วนของทฤษฎีการผลิตมีประเด็นที่น่าสนใจที่ผู้เขียนนำเสนอไว้คือ ระบบเศรษฐกิจแบบพุทธเศรษฐกิจศาสตร์เป็น**ระบบปัญญานิยม** ไม่ใช่ระบบทุนนิยม เนื่องจากปัญญาเป็นวิธีการผลิตอย่างเดียวที่มีความสำคัญที่สุดในการผลิตตามแนวของพุทธเศรษฐกิจศาสตร์

ผู้เขียนได้อธิบายความแตกต่างที่สำคัญระหว่างพุทธเศรษฐกิจศาสตร์กับเศรษฐกิจศาสตร์กระแสหลักคือ เศรษฐศาสตร์กระแสหลักเข้าใจว่า ความพึงพอใจเกิดจาก

การได้บริโภคเพิ่มมากขึ้น แต่พุทธเศรษฐศาสตร์ชี้ให้เห็นว่า ความสุขเกิดจากปัญญาซึ่งเกิดจากกระบวนการไตรสิกขา ซึ่งไม่จำเป็นต้องมีการบริโภค นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้อธิบายถึงเศรษฐศาสตร์พัฒนา เช่น 1) ทฤษฎีพัฒนาเศรษฐศาสตร์ชีวิตจริง ซึ่งทฤษฎีนี้ชี้ว่าอรรถประโยชน์ไม่ได้เกิดจากการได้บริโภคเสมอไป 2) ทฤษฎีของนักอนาคตศึกษาซึ่งเสนอให้ช่วยกันคิดหาวิธีการที่จะทำให้ทุกคนในโลกอย่างเป็นผู้ชนะ โดยเน้นการพัฒนาที่ยั่งยืนในอนาคตเป็นหลัก และ 3) แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ซึ่งเป็นแนวคิดที่เป็นรูปธรรมของพุทธเศรษฐศาสตร์

ในตอนท้ายของหนังสือผู้เขียนได้ประยุกต์พุทธเศรษฐศาสตร์เข้ากับเศรษฐศาสตร์สาขาอื่น ๆ ที่เหลือเพื่อความครอบคลุมของเนื้อหา โดยยกประเด็นที่ควรนำมาประยุกต์ดังนี้คือ 1) ความไม่ประมาณหรืออุปมาปะ 2) อหิงสกรรม 3) สัมมาอาชีวะ 4) การไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น 5) การละกิเลสและความโลภ และ 7) ความซื่อสัตย์สุจริตและหิริโอตตปปะ

เนื่องจากพุทธเศรษฐศาสตร์ เป็นการประยุกต์คำสอนของพุทธศาสนากับเศรษฐศาสตร์ หนังสือเล่มนี้จึงจำเป็นต้องใช้ศัพท์ในทางพุทธศาสนา ดังนั้นสำหรับผู้ที่ไม่ค่อยคุ้นเคยกับศัพท์ในลักษณะดังกล่าวอาจจะรู้สึกว่ายากในช่วงแรก ๆ แต่เมื่ออ่านต่อไปจะเริ่มคุ้นเคยและเข้าใจได้ไม่ยาก

หนังสือพุทธเศรษฐศาสตร์ของศาสตราจารย์ ดร. อภิชัย พันธเสน เล่มนี้นับว่าเป็นหนังสือที่มีประโยชน์เป็นอย่างมากต่อการพัฒนาแนวคิดทางด้านเศรษฐศาสตร์กระแสทางเลือก และน่าจะเป็นหนังสือที่นักเศรษฐศาสตร์ชาวพุทธและนักเศรษฐศาสตร์ชาวไทยทุกคนควรอ่าน !